

יחידת הוראה לחטיבת הביניים

[ים המלח]

תקציר

יחידת הוראה זו עוסקת במיומנויות האורייניות והלשוניות המופיעות בתכנית הלימודים ובארגון הלמידה החדש לחטיבת הביניים. היא מתבססת על טקסטים שהופיעו במבחני מיצ"ב ועל מפרטי המיצ"ב, כולל המפרט של שנת תשע"ה. הפעילויות המופיעות ביחידה זו משלבות את עקרונות הלמידה המשמעותית, והן כוללת למידה חווייתית ושיתופית, המעודדת מעורבות של התלמיד בתהליך הלמידה והבניה של ידע בתחומי השפה השונים.

המפמ"ר: תומר בוזמן

כתיבה, עיבוד ועריכה: ד"ר עליזה עמיר, ד"ר רינת גולן, תומר בוזמן

קישורים מקוונים: יניב סננס

ייעוץ דידיקטי: ד"ר עליזה עמיר וד"ר הלה אתקין

הקדמה

לא אחת אנו שומעים מהמורים כי יש ללמד את התלמידים לקראת מיצ"ב, לא כל שכן בשנה שבה התלמידים נוגשים למבחן החיצוני. על כן מורים רבים מציינים שאינם פנויים לתכנן הוראה המבוססת על העקרונות של למידה משמעותית.

יחידה זו מזמינה את המורים ואת התלמידים לעסוק במיומנויות האורייניות והלשוניות השונות המופיעות בתכנית הלימודים ובמפרטי המיצ"ב באמצעות למידה תהליכית, המבנה את הידע האישי של כל תלמיד ומאפשרת לו לימוד מגוון ומעניין. כך למשל התלמיד יתנסה בלמידת עמיתים, בעבודה בזוגות או בקבוצות לצורך חקר ובנייה של תוצרים משותפים ואישיים.

באמצעות הפעילויות המוצעות ביחידה ירבה התלמיד לדון, לקרוא ולכתוב, מה שעשוי לשפר במידה רבה את כשירותו הלשונית.

היחידה מכילה שלושה צירים: ציר ההבנה וההבעה, הציר הלשוני והציר התוכני.

הבנה והבעה

הבנת הנקרא של טקסטים מסוגות שונות: טיעון, מידע (רציף ובלתי רציף)
הבעה בכתב: מטלות כתיבה קצרות טווח

לשון (מטה לשון)

חלקי הדיבור בדגש על שם פעולה
מבני סמיכות ומבני שם ותוארו

תוכן

ים המלח ותופעת הבולענים

פעילות 1: הפקת מידע מאמצעים חזותיים

לפניכם תמונות של ים המלח.

בזוגות

1. בחרו שתי תמונות, שלפי דעתכם מייצגות בצורה הטובה ביותר את ים המלח. תארו אותן ונמקו את בחירתכם.
 2. על פי התמונות שלפניכם, כתבו מה אפשר ללמוד על ים המלח?
 3. קרא את הערך **ים המלח** בוויקיפדיה.
- בדקו אם המידע שציננתם מופיע גם בטקסט אשר בקישור המצורף, והוסיפו שני פרטי מידע שלא ציינתם.

פעילות 2 – הבנת הנקרא

לפניכם ערך מאנציקלופדיה. קראו אותו וענו על השאלות שאחריו.

ים המלח¹

מעובד לפי הערך "ים המלח" מתוך **יבנה האנציקלופדיה לנוער**, הוצאת יבנה-לרוס, כרך 7, עמ' 113–115, 1998.

ים המלח הוא יַמָּה*. הוא נמצא בדרום בקעת הירדן ומשתרע בין הרי מואב במזרח לבין הרי מדבר יהודה במערב. ים המלח הוא המקום הנמוך ביותר בעולם, כ-400 מטרים מתחת לגובה פני הים. נהר הירדן הוא מקור מימיו העיקרי, ומשני צדדיו נשפכים לים המלח נחלים נוספים, כגון נחל ארנון ממזרח ונחל ערוגות ממערב. 5

ים המלח נמצא באזור מדברי, ולכן האקלים בו הוא צחיח וחס. בחודשי הקיץ הטמפרטורות באזור מגיעות ל-40 מעלות צלסיוס ויותר. בשל הטמפרטורות הגבוהות מתאדים מימיו של ים המלח בקצב מהיר, ומליחותם מגיעה ל-30% ויותר והיא הגבוהה ביותר בעולם. בים התיכון, לעומת זאת, שיעור המלחים הוא 4% בלבד. 10

המלחים בים המלח נחשבים אוצרות טבע בעלי ערך רב. הניסיונות הראשונים לניצול אוצרותיו של ים המלח נערכו בשנת 1931 על-ידי "חברת האשלג הארצישראלית". עם השנים התרחב המפעל מאוד, שינה את שמו ל"מפעלי ים המלח", וכיום הוא משמש מקור תעסוקה חשוב לאוכלוסיית הנגב. במפעלים אלה מייצרים חומרים לדישון הקרקע וכן חומרי גלם לתעשיית התרופות, הקוסמטיקה ועוד. 15

מעיינות מים מתוקים ומעיינות מרפא

לאורך חופיו של ים המלח נובעים מעיינות של מים מתוקים, הניזונים ממי הגשמים היורדים מההרים שממערב. המעיינות פורצים בשולי בקעת הירדן ויוצרים נאות מדבר*. סמוך להם נוסדו יישובים, שהתקיימו בעבר מגידולים ייחודיים, כגון צמחי בושם וצמחי מרפא. הגדול והידוע שבהם הוא עין גדי. 20

לחופיו של ים המלח נובעים גם מעיינות מים חמים, שכבר הקדמונים הכירו בחשיבותם. הידועים שבהם הם עין בוקק ועין זוהר. מימי מעיינות אלה עשירים במינרלים, ויש להם תכונות מרפא למחלות שונות, בעיקר למחלות עור. אנשים החולים במחלות עור מגיעים לאזור ים המלח מכל העולם, שֶׁפֶן השהייה לחופיו והרחצה במימיו ובמי המעיינות החמים משפרות את מצבם. 30

א

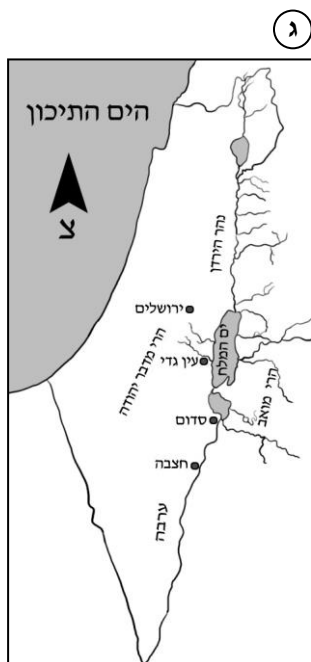
בתנ"ך נקרא ים המלח "הים הקדמוני" (הים המזרחי) ו"ים הערבה". בתלמוד הוא נקרא "ימה של סדום" (הים של סדום).

ב

אצל היוונים והרומאים ים המלח נקרא "ים המָּוֶת", כי הם האמינו שלא ייתכנו בו חיים בגלל מליחותו הרבה. דעה זו הופרכה עקב גילוי יצורים החיים בו. עם זאת השם "ים המָּוֶת" מקובל כיום בכל העולם.

¹ טקסט זה הופיע באחד ממבחני המיצ"ב לכיתות ח.

* ימה – מקווה מים גדול בתוך יבשה
** נאות מדבר – מקומות של מים וירק בלב המדבר

סגולותיהם של ים המלח ושל המעיינות הנובעים לאורך חופיו תרמו משנות ה-70 להתפתחות התיירות, וכיום האזור הפך למרכז של נופש ומרפא שיש בו גם בתי מלון מפוארים, מרכזי רפואה ושירותי תיירות אחרים. הנופשים והתיירים נמשכים לנופיו המיוחדים של ים המלח ולמרכזי הנופש שהוקמו לחופיו גם בשל האפשרות לצוף על פני מי ים המלח בלא קושי בגלל מליחותם הגבוהה של המים.

הבולענים

בעבר הרחוק היה ים המלח חלק מימה גדולה יותר, שהשתרעה מהיישוב **חֶצְבָּה** שבערבה ועד אגם הכנרת בצפון. לאחר שינויים שחלו באזור הצטמק ים המלח לממדיו הנוכחיים. גם היום ניכרות תמורות במפלס המים של ים המלח ובשטחו.

לאורך חופי ים המלח החלו להיווצר משנות ה-70 של המאה ה-20 בורות תת-קרקעיים המכונים "בולענים". בקרקעית של חופי ים המלח מצויות שכבות עבות של מלח. ירידה מהירה ומתמשכת של מפלס המים, שמקורה בשינויי האקלים ובהתערבות האדם, אפשרה חדירה של מי תהום מתוקים שהמסו את שכבות המלח. במקום שבו הומסו השכבות, נפערו בורות תת-קרקעיים בגלל קריסה הדרגתית של פני השטח שמעליהם. עומק הבולענים עלול להגיע ל-20 מטרים, וקוטרם ל-25 מטרים. כאלף בולענים נוצרו בעשור האחרון לאורך חופי ים המלח, והם עלולים לגרום נזק לגוף ולרכוש. תופעה זו מסכנת חיי אדם ופוגעת בפיתוח, בבנייה ובתעסוקה באזור.

1. בחרו שתי תמונות מפעילות 1, וציינו לגבי כל תמונה ליד איזו שורה או פסקה הייתם מוסיפים אותה. נמקו את בחירתכם.

2. השלימו את המידע על ים המלח, עלפי הטקסט.

- מקומו של ים המלח: _____
- מקור מימיו העיקרי: _____
- האקלים באזור ים המלח: _____

3. העתיקו מן הטקסט שני משפטים המתארים מידע **המופיע במפה** המצורפת בצד הטקסט.

4. א. בשורות 31-32 כתוב: "סגולותיהם של ים המלח ושל המעינות הנובעים לאורך חופיו תרמו משנות ה־70 להתפתחות התיירות..."

מהי המשמעות של המילה **סגולות** במשפט זה?

1 גוונים

2 מעלות

3 תרומות

4 שינויים

ב. **חברו בעצמכם שאלה** למילה **צחיח** הדומה לשאלה על המילה **סגולות** שבסעיף א. שימו לב, רק תשובה אחת צריכה להיות נכונה.

מהי משמעותה של המילה **צחיח**?

1 _____

2 _____

3 _____

4 _____

5. א. שערך כיצד נוצרה המילה **בולען**. מצאו מילים שנוצרו בדרך דומה.

ב. בחלק ממהדורות קודמות של מילון אבן שושן ומילון ההווה (1995) לא מצוינת המילה **בולען**. שערך מדוע?

ג. במילון ספיר מופיעה רק המילה **בולעני** במשמעות תאוותני, חמדני. האם לדעתכם יש קשר במשמעות? נמקו את תשובתכם.

6. בעקבות הטקסט שקראתם ציינו שלושה פרטים ייחודיים לים המלח. כתבו לגבי כל אחד במה ייחודו לעומת הים התיכון.

7. השלימו את התרשים המתאר את תהליך היווצרות הבולענים.

פעילות 3 – הבעה בכתב

אישי – טיוטה 1

צפו בסרטון על הבולענים בים המלח: https://www.youtube.com/watch?v=b-sz7YZH_eA

וקראו את הכתבה בקישור: <http://www.hotels-israel.co.il/dead-sea/attractions.html>

בחרו באחת משתי המטלות

← מטלה 1

באחד מבתי הספר התלבטו אם לנסוע במסגרת הטיול השנתי לים המלח, כולל ביקור באזור הבולענים. מועצת התלמידים הציעה להעלות את הנושא לדיון בכיתה, ובעקבות תשובות התלמידים לקבל החלטה.

האם לפי דעתכם כדאי לנסוע במסגרת הטיול השנתי לים המלח? חוו את דעתכם ונמקו אותה גם על פי הטקסט "ים המלח" ועל פי המקורות הנוספים שנחשפתם אליהם.

בזוגות – עבודת עמיתים

הצטרפו לחבר נוסף שבחר באותה מטלת כתיבה.

- החליפו ביניכם את הטקסט שכתבתם וקראו בקול את הטקסט של חברכם.
- לאחר שהחבר סיים לקרוא בקול את הטקסט שלך כתוב לעצמך שני דברים חיוביים ושני דברים שהיית רוצה לשפר. בקש גם מחברך לומר דבר אחד שמצא חן בעיניו ודבר אחד שצריך לשפר.

← מטלה 2

בבית ספרכם הוחלט השנה שהטיול השנתי יהיה לאזור דרום בקעת הירדן וים המלח, כולל סיור באזור הבולענים. המורים החליטו לשתף אתכם בתכנון המסלול.

תכננו את מסלול הטיול וה**סבירו** מדוע כדאי לתלמידים לבקר בכל אחד מן האתרים שהצעתם. תוכלו להיעזר במקורות המידע שעמדו לרשותכם, כמו כן תוכלו להוסיף תמונות.

בזוגות – עבודת עמיתים

הצטרפו לחבר נוסף שבחר באותה מטלת כתיבה.

- החליפו ביניכם את הטקסט שכתבתם וקראו את הטקסט של חבריכם לפעילות.
- כתבו מה מצא חן בעיניכם בטקסט של חבריכם.
- הציעו שתי הצעות לשיפור הטקסט.

אישי – טיוטה 2

בעקבות העבודה עם העמיתים כתבו טיוטה נוספת.

פעילות 4: הבעה בכתב

כתבו דף מידע קצר על הבולענים הכולל הוראות בטיחות וכללי התנהגות עבור התלמידים המטיילים באזור הבולענים.

פעילות 5: מטה-לשון

א. שמות פעולה

א.1. המרה מפועל לשם פעולה

לפניכם שני צמדי משפטים.

הפכו בכל משפט את המילה המודגשת לשם פעולה.

<p>דוגמה:</p> <p>ים המלח מצטמק במשך השנים.</p> <p>במשך השנים חלה <u>הצטמקות</u> של ים המלח.</p>

1. בשל הטמפרטורות הגבוהות **מתאדים** המים בקצב מהיר.
בשל הטמפרטורות הגבוהות חל תהליך של _____ המים בקצב מהיר.
2. גשמים עזים **ירדו** ומילאו את מעיינות המים המתוקים.
מעיינות המים המתוקים התמלאו בעקבות _____ של גשמים עזים.
3. אנשים רבים חושבים שמוצרים מים המלח **מרפאים** את העור.
רבים טוענים שלמוצרי יש המלח יש השפעה על _____ העור.

א.2. המרה משם פעולה לפועל

לפניכם שני צמדי משפטים.

הפכו בכל משפט את המילה המודגשת לפועל.

דוגמה:

ה**תאדות** מימיו של ים המלח היא בקצב מהיר

מימיו של ים המלח **מתאד'ים** בקצב מהיר

1. הניסיונות ל**ניצול** אוצרות ים המלח החלו בשנת 1931 ע"י חברת האשלג.
חברת האשלג _____ לראשונה את אוצרות ים המלח בשנת 1931.
2. במפעלים אלה מייצרים חומרים ל**דישון** הקרקע.
את הקרקע _____ בעזרת חומרים שמיוצרים במפעלים אלה.
3. ה**שהייה** לחופי ים הצלח וה**רחצה** במימיו משפרות את מצב החולים.
חולים אלה _____ לחופי ים המלח ו _____ במימיו כדי לשפר את מצבם.
4. **ירידה** מהירה של מפלס המים אפשרה **חדירה** של מי תהום עמוקים לפני השטח.
מפלס המים _____ וכתוצאה מכך _____ מי תהום עמוקים לשטח.
5. נפערו בורות בגלל **קריסה** הדרגתית של פני השטח.
פני השטח _____ באופן הדרגתי ובכך גרמו לפעירת בורות.
לסיכום הפעילות כתבו:

1. מה מאפיין את שם הפעולה מבחינה דקדוקית?

2. במה שונה שם פעולה מפועל?

ב. צירוף סמיכות ושם עצם ותוארו

1. העתיקו את הכותרת של הטקסט המופיע בפעילות 2 וציין אם הכותרת בנויה מצירוף סמיכות או מצירוף של שם עצם ותוארו?
2. בטבלה שלפניכם כתובים ארבעה צירופים.
השלימו את הטבלה.

צורת רבים	סוג הצירוף: צירוף סמיכות או שם עצם ושם תואר	הצירוף
		1. מקור מים
		2. אזור מדברי
		3. תכונת מרפא
		4. צמח בושם

1. לפניכם פסקה מתוך הטקסט

ים המלח נמצא באזור מדברי, ולכן האקלים בו הוא צחיח וחס. בחודשי הקיץ הטמפרטורות באזור מגיעות ל-40 מעלות צלסיוס ויותר. בשל הטמפרטורות הגבוהות מתאדים מימיו של ים המלח בקצב מהיר, ומליחותם מגיעה ל-30% ויותר והיא הגבוהה ביותר בעולם. בים התיכון, לעומת זאת, שיעור המלחים הוא 4% בלבד.

א. העתיקו שלושה צירופי סמיכות.

ב. העתיקו צירוף אחד של שם עצם + שם תואר.